

Τα όρια και τα διλήμματα

Γιατί η ευρωπαϊκή ήπειρος άργησε μερικούς αιώνες να βαδίσει προς την ενοποίηση; Και πού μπορεί να φθάσει με τις συνεχείς διευρύνσεις;

A. ΛΙΑΚΟΣ

Η ευρωπαϊκή ήπειρος παρέμεινε διαιρεμένη επί αιώνες ωστόσο, παρά το γεγονός της ύπαρξης πλέον μιας Ευρωπαϊκής Ένωσης των 25, τα όριά της παραμένουν προς το παρόν ανεξάντλητα

Μετά την ιστορική Σύνοδο της Κοπεγχάγης και τη δημιουργία της Ευρώπης των 25 πολλοί αναρωτιούνται: Πού θα φτάσουν τα όρια της Ευρώπης; Η γεωγραφία εδώ δεν βοηθάει. Πες μου τι είναι Ευρώπη να σου πω τα όριά της. Δηλαδή τα όρια εξαρτώνται από το τι ορίζουμε ως ευρωπαϊκό πολιτισμό, αξίες, χαρακτηριστικά της ευρωπαϊκότητας. Ακατάλληλο ερώτημα γιατί περισσότερες διαφωνίες παρά συμφωνίες θα φέρει. Ας δοκιμάσουμε όμως να το αντιστρέψουμε. Γιατί η Ευρώπη έμεινε για αιώνες μια διαιρεμένη ήπειρος και μόλις τώρα, δηλαδή τις τελευταίες δεκαετίες, βρίσκεται στη διαδικασία ενοποίησής της; Γιατί η Ευρώπη δεν μοιάζει, λ.χ., με την Κίνα ή την Ινδία ή και τις ΗΠΑ, όπου πολιτισμικά και πολιτικά σύνορα συμπίπτουν; Μήπως το Παρίσι από τη Βαρσοβία απέχει περισσότερο από ό,τι η Βομβάη από την Καλκούτα, το Πεκίνο από το Χονγκ Κονγκ, το Σαν Φρανσίσκο από τη Νέα Υόρκη; Ούτε οι χρονικές αποστάσεις από τον Σωκράτη ως τον Ερασμο φαίνονται ανυπέβλητες αν τις δούμε με μέτρο τις κινεζικές δυναστείες ή τις ινδικές Βέδες. Ακόμη και οι εικονικές αποκλίσεις από τον Γκόγια στον Αντρέι Ρουμπλιόφ φαίνονται λεπτομέρειες σε σχέση με την απόκλιση της ευρωπαϊκής από την κινεζική, την ινδική ή την ισλαμική τέχνη. Δεν υπάρχουν εκεί λιγότερες διαφορές, γλωσσικές, πολιτισμικές, νοοτροπιακές, ιστορικές, θρησκευτικές, από ό,τι στην Ευρώπη. Επομένως γιατί η ευρωπαϊκή ήπειρος δεν είναι ήδη ενοποιημένη εδώ και αιώνες; Γιατί υπάρχουν τόσο πολλά κράτη;

* Η ιστορία της βίας

Βλέποντας λοξά τα πράγματα εκείνο που καταλαβαίνουμε είναι ότι το κύριο διαφοροποιητικό στοιχείο της ιστορίας της Ευρώπης δεν είναι η ενότητά της αλλά οι διαιρέσεις της και η συγκρουσιακότητά της. Αν το καλοσκεφτούμε, η ευρωπαϊκή ιστορία βρίθκει πολέμων, επαναστάσεων και αντεπαναστάσεων, βίας. Γιατί; Διότι καμία δύναμη δεν μπόρεσε να κυριαρχήσει ποτέ πάνω σε όλη την ήπειρο και για μεγάλο διάστημα. Κανένα καθεστώς να παγιωθεί επί μακρόν πάνω στην ήπειρο. Και από τις τέσσερις άκρες της Ευρώπης, και από το κέντρο της, ξεκίνησαν στρατηλάτες για να την κατακτήσουν, αλλά κάθε φορά, αργά ή γρήγορα, ενώνονταν όλοι οι άλλοι εναντίον τους, τους νικούσαν και πάλι από την αρχή. Χωρίς αυτό το αιματηρό παρελθόν των συνεκών συγκρούσεων είναι αδύνατον να καταλάβουμε σε τι συνίσταται το παρόν της Ευρώπης. Γιατί αυτό το παρόν, η υπέρβαση δηλαδή του παρελθόντος, αποτελείται από μια ισορροπία που είναι αποτέλεσμα αμφίρροπων πολέμων, πύρρειων νικών, αδιέξοδων συγκρούσεων, επίφοβων αντιπαλοτήτων. Αυτή η υφή της ισορροπίας δεν περιορίζεται στις διακρατικές ευρωπαϊκές σχέσεις. Χαρακτήρισε επίσης τις σχέσεις ανάμεσα στα κράτη και στην Εκκλησία, μεταξύ των θρησκευτικών δογμάτων, ανάμεσα στη μοναρχία και στον λαό, ανάμεσα στις κοινωνικές τάξεις, μιλώντας συνολικά, με βάθος χρόνου και συγκριτικά. Σχήματα συμβιβασμού είναι οι χάρτες των δικαιωμάτων, τα συντάγματα, η κοινοβουλευτική δημοκρατία, το κράτος δικαίου, το κράτος πρόνοιας.

** Προϊόν συμβιβασμού*

Εκείνο που θέλω να υποστηρίξω είναι πως παρόμοιο προϊόν και σχήμα συμβιβασμού είναι η Ευρωπαϊκή Ένωση. Δεν είναι προϊόν οραμάτων ούτε μεγάλων ιδεολογιών. Αν είχαν διατηρηθεί οι αποικιακές αυτοκρατορίες της Βρετανίας και της Γαλλίας, αν οι Γερμανοί είχαν κάνει μόνοι τους τη Νέα Ευρώπη, αν όλοι μαζί δεν φοβόνταν τα σοβιετικά τανκς αλλά και μήπως η Γερμανία μείνει ανεξέλεγκτη, κανένας δεν θα αισθανόταν την ανάγκη της ενοποίησης και των συμβιβασμών. Και από τη στιγμή που άρχισαν να περπατούν αυτόν τον δρόμο, μπήκαν σε μια νέα δυναμική. Αυτός ο διά της τεθλασμένης συλλογισμός μάς οδηγεί στο συμπέρασμα ότι το χαρακτηριστικό της ευρωπαϊκότητας δεν είναι ο κοινός πολιτισμός της, γιατί αυτός θα έπρεπε να την είχε ενοποιήσει από μακρού. Είναι τα αδιέξοδα των πολυεπίπεδων συγκρούσεων, εθνικών, θεσμικών, κοινωνικών, και η αρχιτεκτονική των συμβιβασμών και των συνδυασμών. Οι συνθήκες ενοποίησης, οι κανονισμοί και τα κριτήρια, τα πολύπλοκα συστήματα που σέβονται την αρχή της πλειοψηφίας αλλά διαθέτουν ταυτόχρονα και αντίβαρα σε αυτή για την προστασία των ατομικών δικαιωμάτων και των πάσης φύσεως ιδιαιτεροτήτων, οι 80.000 σελίδες της ευρωπαϊκής νομοθεσίας, αυτά είναι τα σύμβολα της ευρωπαϊκότητας, οι καθεδράλες της ενοποιημένης Ευρώπης. Αυτά και η κουλτούρα των διαπραγματεύσεων, των συνδυασμών και των δημιουργικών συμψηφισμών.

Για να καταλάβουμε τη διαφορά, ας δούμε συγκριτικά την Ευρώπη και την Αμερική. Ενώ η Ευρώπη διαπραγματεύεται ήρεμα τα νέα της όρια, η Αμερική ζει στον αστερισμό της τρομοκρατίας, φωνάζει για πόλεμο, άξονες του κακού, σπέρνει πανικό. Στην αμερικανική ήπειρο η Αργεντινή αφέθηκε να καταρρεύσει. Στην ευρωπαϊκή η Πολωνία κέρδισε μια γιγαντιαία επιδότηση της αγροτικής της παραγωγής. Η απόλυτη επικυριαρχία της αγοράς απομακρύνει τη Νότια από τη Βόρεια Αμερική. Οι πολύπλοκοι ευρωπαϊκοί συνδυασμοί φέρνουν πιο κοντά την Ανατολική Ευρώπη στη Δυτική.

** Πώς θα μοιάζει το μέλλον*

Αυτή η ιδέα των συμβιβασμών και των ισορροπιών δεν είναι βέβαια η μοναδική ερμηνευτική πρόταση για το ευρωπαϊκό παρελθόν. Ας τη δοκιμάσουμε όμως και για την ευρωπαϊκή προοπτική. Ποιος θα μπορούσε να απειλήσει τις ευρωπαϊκές ισορροπίες; Κατ' αρχήν, στη διεύρυνση της Ευρώπης θα πρέπει να κοιτάμε όχι μόνο τη μεταβολή των συνόρων αλλά και μέσα στις κοινωνίες. Οι ευρωπαϊκές οικονομίες είναι πιασμένες σε ένα δίκτυο αναγκαστικών αλλαγών οι οποίες απορρυθμίζουν συνεχώς όλες τις διαδοχικές ισορροπίες στις οποίες έφτασαν οι κοινωνικοί εταίροι και ούτε επιτρέπουν νέα κοινωνικά συμβόλαια. Παράδειγμα είναι η ασφαλιστική, η κοινωνική, η εργασιακή πολιτική. Η αγωνία της ανταγωνιστικότητας της ευρωπαϊκής οικονομίας, κυρίως απέναντι στην αμερικανική, την οδηγεί σε συνεχείς προσαρμογές στο μοντέλο της τελευταίας. Οι ευρωπαϊκές κοινωνικές ισορροπίες επομένως δεν είναι ούτε ασφαλείς και παγιωμένες αλλά ούτε και μια εσωτερική ευρωπαϊκή υπόθεση. Βρίσκονται σε μια σχέση δυναμική με τον μεταβαλλόμενο υπόλοιπο κόσμο. Για να τις προστατεύσει η Ευρώπη πρέπει να μεταβάλει τις διεθνείς ισορροπίες. Και τώρα ίσως μπορεί. Μια Ευρώπη των 450 εκατομμυρίων είναι σχεδόν εταίρος των ΗΠΑ. Παρ' όλα αυτά χρειάζεται να προχωρήσει σε βάθος τη θεσμική της ενοποίηση, την ιδέα ενός ευρωπαϊκού συντάγματος, την ενοποίηση της ευρωπαϊκής πολιτικής σφαίρας. Ωστόσο το πληθυσμιακό μέγεθος δεν είναι ισόρροπο του πολιτικού και οικονομικού βάρους. Στην Ευρώπη των 25 ο μέσος Ευρωπαίος θα είναι κατά 13% φτωχότερος από ό,τι στην Ευρώπη των 15. Η Ευρώπη των 25 είναι σε θέση να βαδίζει, εξαιτίας των πολλών διαφορών και ανομοιοτήτων, προς μια διαδικασία ολοκλήρωσης σε βάθος; Το κατά κεφαλήν ετήσιο εισόδημα στο Λουξεμβούργο είναι περίπου 43.000 ευρώ, ενώ στη Λιθουανία 3.200. Πώς θα εναρμονιστούν οι πολιτικές στα εκπαιδευτικά, κοινωνικά, περιβαλλοντικά προβλήματα, στο μεγάλο πρόβλημα της μετανάστευσης, της κοινωνικής περιθωριοποίησης; Μήπως η διεύρυνση ενισχύει τη θεσμική στασιμότητα;

Δεν πρέπει να σκεφτόμαστε βέβαια τη δημιουργία της ενιαίας Ευρώπης με όρους της δημιουργίας του έθνους κράτους. Είναι φανερό ότι βρισκόμαστε μπροστά σε μια πορεία νέας θέσμησης, η οποία μας επιφυλάσσει περισσότερες εκπλήξεις παρά βεβαιότητες. Και οι νέες πραγματικότητες δημιουργούν συνεχώς νέα δεδομένα και θέτουν με καινούργιο τρόπο τα ερωτήματα, ενώ το μυαλό μας σκέφτεται με παλιά και ξεπερασμένα σχήματα.

Ο κ. Αντώνης Λιάκος είναι καθηγητής της Ιστορίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών.

* Το Civilitas.GR και ο «ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ» προτίθενται να απομακρύνουν το κείμενο αυτό από την ιστοσελίδα τους, εάν η αναδημοσίευσή του προσβάλλει κεκτημένα πνευματικά ή εμπορικά δικαιώματα (info@civilitas.gr)